

Liten Karin (SMB 42)

”Liten Karin tjänte på unga kungens gård” är en rad som många lite äldre svenskar har i friskt minne. Så börjar en av de medeltida ballader som har blivit allmänt kända genom att de tagits in i skolsångböcker och även i mycket spridda visböcker. Berättelsen är enkel. Karin som är i tjänst vid hovet uppvaktas av den gifte unge kungen som vill göra henne till sin. Karin står emot och ber honom ge sina gåvor till drottningen i stället. Kungen hotar spärra in henne i ett fångtorn och straffar till sist Karin för hennes vägran att gå honom till mötes genom att låta sätta henne i en spiktunna som rullas kring tills hon dör. Hennes själ hämtas till himlen, medan kungen förs till helvetet.

Visan om Liten Karin räknas till de ballader som kallas legendvisor. Den är från början säkerligen inte svensk utan har förts över från Tyskland där en Katarina-visa i vissa varianter ligger ganska nära den svenska Karin-visan. En fransk visa har också figurerat i diskussionen om ursprunget. Till Norden antas visan ha kommit i slutet av medeltiden, troligen på 1400-talet. Bakom både den franska, tyska och nordiska visan ligger ytterst en medeltida legend, nämligen den om Den heliga Katarina som led martyrdöden i Alexandria omkring år 300. Berättelsen om henne fanns i den latinska legendsamlingen *Legenda aurea* (1263-75), och därifrån överflyttades den till den svenska samlingen Fornsvenska legendariet (1276-1307).

Innehållet i legenden är i huvudsak: Kungadottern Katarina gick emot kejsar Maxentius när han påbjöd att alla skulle offra åt gudarna. Kejsaren skickade femtio lärda män för att disputerat med henne men hon lyckades omvända dem till kristendomen. Då erbjöd Maxentius Katarina att hon skulle få en ställning närmast kejsarinnan. Men hon vägrade varpå hon sattes i fängelse. Guds änglar i duvoskepnad bar föda till henne. Kejsarinnan kom till henne och blev omvänd. Maxentius lät

så göra fyra hjul som han besatte med järnspikar, och Katarina sattes mellan hjulen. Men en ängel bröt sönder hjulen. Kejsarinnan bekände då sin tro offentligt och dödades av Maxentius. Denne uppmanade nu Katarina igen att offra åt gudarna och bli hans gemål. När hon åter vägrade dömdes hon att halshuggas. Änglar från himlen tog vård om hennes kropp och begravde den på Sinai berg.

Från legendens berättelse känner man i visan om Liten Karin igen själva huvudhandlingen om hur den unga kvinnan vägrar gå med på kejsarens/kungens krav, hur hon sätts i fångtornet, hur hon dödas när hon inte vill bli hans. Hjulen med spikarna har sin motsvarighet i den svenska visans spiktunna. Änglarna som för bort kroppen motsvaras av de duvor som hämtar Karins själ till himlen.

Efter reformationen har mycket av legenden försvunnit ur visan. I den svenska balladen har av den kristna martyren Katarina blivit Karin som är tärna vid kungens hov. På det sättet har ett ståndsskillnadsmotiv kommit in på samma sätt som fallet är med andra välkända ballader som Liten kvarnpiga och Liten båtsman.

Kejsarens agerande mot Katarina i legenden hade med hans vilja att försvara de hedniska gudarna att göra; det var också först efter kejsarinnans död som han begärde henne till gemål. I Liten Karin är det religiösa motivet borta och kungen framstår som en tämligen enkel förförare. Ändå får Karins död drag av martyrium genom att duvorna hämtar hennes själ till himlen.

I senare tid har man i Sverige ibland föreställt sig att Liten Karin- visan skulle ha med Karin Månsdotter att göra. Det finns dock ingen som helst saklig grund för att knyta den till Erik XIV:s hustru, vilkens liv gestaltade sig helt annorlunda än legendvisans Karin.

Den äldsta svenska uppteckningen av Liten Karin tillkom 1811 i Östergötland. Ett par år yngre är den äldsta kända danska texten. Till Norge kan visan ha kommit via Sverige. Inga uppteckningar från Färöarna och Island är kända.

Den svenska traditionen är mycket enhetlig med få variationer. Detta beror på att det i Geijer & Afzelius, *Svenska folkvisor* I (1814) trycktes en västgötsk version efter en vallflickas sång, vilken sedan trycktes om i 32 skillingtrycksupplagor under tiden 1831-1880. Den kom att konservera just denna utformning av berättelsen. Uppteckningar eller in

spelningar av visan är kända från så gott som alla landskap i Sverige och Svenskfinland.

Litteratur: Bengt R. Jonsson, *Något om Katarinavisan*. (Akad. uppsats; stencil). Uppsala 1952. — Ådel Gjostein Blom, *Ballader og legender. Frå norsk middelalderdiktning*. Oslo, Bergen, Tromsø 1971.—*Sveriges Medeltida Ballader*, bd 2. Stockholm 1986.

Sven-Bertil Jansson